

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Матеріали круглого столу

м. Харків, 17 жовтня 2025 року

Електронне наукове видання

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

*До 30-річчя Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Матеріали круглого столу
м. Харків, 17 жовтня 2025 року

Електронне наукове видання

Харків
«Право»
2025

ЗМІСТ

ДИСКУСІЯ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ (СТ. 111-2 КК)

Мовчан Р. О.

ПРО ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА «ВИКРИВАЛЬНЕ»
ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ (СТ. 111-2 КК)..... 7

Пономаренко Ю. А.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЛУМАЧЕННЯ ОЗНАК ОБ'ЄКТИВНОЇ
СТОРОНИ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ 12

Нетеса Н. В.

ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ VS КОЛАБОРАЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ: ДО ПИТАННЯ
АДЕКВАТНОГО ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ КК УКРАЇНИ..... 23

Політова А. С.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРУ 27

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОСЯГАНЬ НА ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Хавронюк М. І.

ДОДАТКОВІ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗАСУДЖЕННЯ ОСОБИ
ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 31

Туляков В. О.

ПУНІТИВНА КОМПЕНСАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ЗАХИСТ
НАЦБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ 39

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Шпіляревич В. В.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ДО ПИТАННЯ ПРО
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 44

*Туляков Вячеслав Олексійович,
д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент НАПрН України
ORCID ID: 0000-0002-2716-7244*

ПУНІТИВНА КОМПЕНСАЦІЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ЗАХИСТ НАЦБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ

Україна вже має достатньо розвинену систему кримінально-правового захисту відносин національної безпеки: злочини проти основ нацбезпеки (ст. 109–114–2 КК), проти миру та безпеки людства (ст. 437–443 КК), а також воєнні злочини. Однак війна показує потребу в нових, більш дієвих інструментах. Одним із таких інструментів може стати **пунітивна компенсація** – новий кримінально-правовий захід, яка передбачає обов'язкову виплату засудженим значно більшої суми, ніж розмір реальної шкоди. Мета: не лише покарання, а й стримування, демонстрація невідповідності злочинів проти держави, відшкодування для жертв і відбудови країни.

Насамперед, це поєднання ідей колективної компенсації та пунітивної компенсації.

У Сполучених Штатах «колективна компенсація за злочини» переважно реалізується через державні та федеральні програми компенсації жертвам, де суспільство через кошти платників податків колективно відшкодовує жертвам збитки, спричинені злочинами окремих осіб. На відміну від прямої реституції від правопорушників, ці програми втілюють спільну відповідальність за підтримку постраждалих, особливо коли злочинці не можуть сплатити компенсацію. Заснований відповідно до Закону про жертв злочинів 1984 року, федеральний Фонд для жертв злочинів щорічно розподіляє понад 1 мільярд доларів на державні програми, покриваючи медичні витрати, втрачену заробітну плату, консультації та похоронні витрати для жертв насильницьких злочинів. Станом на 2025 рік усі 50 штатів плюс округ Колумбія мають такі фонди, право на які часто поширюється на членів сімей та вторинних жертв, підкреслюючи колективний суспільний обов'язок. Ця система заповнює прогалини

в індивідуальній відповідальності. Критики стверджують, що це опосередковано карає платників податків за злочини окремих осіб, але прихильники підкреслюють її роль у сприянні справедливості та зціленню. Федеральні накази про реституцію в кримінальних справах доповнюють цю систему, зобов'язуючи злочинців сплачувати компенсацію жертвам безпосередньо, а несплачені суми іноді покриваються з колективних фондів. Загалом ці механізми ілюструють перехід до спільної фінансової відповідальності, причому такі програми, як Фонд компенсації за кримінальні травми в Теннессі, відшкодовують до 30 000 доларів на жертву за власні витрати.

Каральна цивільна конфіскація дозволяє урядам вилучати активи, пов'язані зі злочином, без засудження власника, розглядаючи майно як «винне» та сприяючи колективному стримуванню проти організованих або корупційних дій. У США цивільна конфіскація активів принесла мільярди для правоохоронних органів з 1980-х років, часто спрямовуючись на доходи від торгівлі наркотиками чи інших тяжких злочинів. Закон про організації, що зазнають впливу рекетирів та корупції (RICO) у США дозволяє цивільну та кримінальну конфіскацію активів, пов'язаних з організованою злочинністю. Він дозволяє вилучати майно без кримінального засудження власника, прагнучи зруйнувати кримінальні підприємства, атакуючи їх економічні основи. Цивільні конфіскації за RICO та пов'язаними статутами є потужними інструментами, але також викликають суперечки через можливі зловживання, вимагаючи ретельного судового нагляду для балансу між стримуванням і захистом належного процесу. Ці механізми доповнюють кримінальні покарання, порушуючи та нейтралізуючи фінансові стимули в транснаціональних і внутрішніх кримінальних схемах.

Україна прийняла правову базу для конфіскації російських активів, пов'язаних з агресією, без компенсації, на основі Закону про санкції та рішень Ради національної безпеки і оборони (РНБО) та указів Президента. Цей адміністративний механізм конфіскації спрямований на власність держави та юридичних осіб, пов'язаних з Росією, включаючи дочірні компанії російських банків, із замороженням активів і подальшим їх вилученням для фондів відновлення держави. Для завершення конфіскаційних вимог потрібне схвалення суду, і з 2023 року ВАКС розглянув численні справи щодо конфіскації активів, пов'язаних з режимом Крем-

ля, відповідно до умов воєнного стану. Конфіскація розроблена як відповідь на війну, відповідаючи цілям інтеграції до ЄС, з акцентом на законність і захист прав людини у вимогах до доказів.

На відміну від конфіскації в США, підхід України наголошує на сумісності з правами людини, вимагаючи доказів незаконного походження перед вилученням. Обидві системи карають колективно, порушуючи мережі, але підхід України зосереджений на елітній корупції в умовах воєнного відновлення.

Концепція міжнародної пунітивної компенсації на державному рівні, як демонструє іранський прецедент зі справою Солеймані, відкриває нову площину правового мислення про відповідальність за державні дії та їх наслідки. Іранський суд присудив США майже \$50 мільярдів компенсації за вбивство Касема Солеймані, що є радикальним відходом від традиційного міжнародного права і спробою створити прецедент персональної фінансової відповідальності держав за дії агентів. Ця модель корениться в концепції «кровної плати» (*diyu*) в ісламському праві, де традиційна *diyu* компенсує родині за вбивство, а сучасна інтерпретація поширюється на компенсацію державі чи народу за втрату лідера з колективною відповідальністю інституцій та співучасників. Механізми включають юридичні контрзаходи, як використання національних судів для рішень проти іноземних держав, створення прецедентів і серію позовів проти США; символічну владу, де невиконувані рішення генерують політичний тиск, формують міжнародну думку та готують арбітраж; економічну логіку з «ціною» за державний тероризм, стримуючим фактором і замороженням активів через треті країни.

Застосовуючи це до проблематики України, принцип можна адаптувати для компенсації за воєнні злочини, як систематичне руйнування інфраструктури, депортація дітей, екоцид і культурний геноцид; колективну відповідальність російської держави, командирів, виконавців, пропагандистів та ідеологів; механізми стягнення через арешт активів у третіх країнах, міжнародний арбітраж і коаліції для визнання рішень. Правові виклики охоплюють суверенний імунітет з винятками для злочинів проти нацбезпеки, тероризму та воєнних злочинів, виконання через примусові механізми, санкції та мережу країн, а стримуючий ефект підвищує вартість наслідків агресії, персоналізує відповідальність чиновників і створює стимули для мирного врегулювання. Інноваційні аспекти

ти передбачають гібридну модель поєднання національного та міжнародного права з використанням релігійних традицій; цифрові технології, як блокчейн-реєстри компенсацій, краудфандинг для процедур і конфіскацію цифрових активів. Отже іранський прецедент ілюструє креативні правові підходи для протидії неправомірним діям, закладаючи основу для нової парадигми міжнародної та національної кримінальної відповідальності, де економічні наслідки стають потужним інструментом стримування та справедливості.

Для усунення можливих перешкод в контексті розвитку кримінально-правового регулювання протидії найбільш небезпечним злочинам в Україні, пропонується доповнити КК України статтею 59–2 «Пунітивна компенсація» у наступній редакції:

«Стаття 59–2. Пунітивна компенсація

1. Пунітивна компенсація є додатковим видом покарання у формі грошового стягнення, яке застосовується судом за вчинення особливо тяжких кримінальних правопорушень, передбачених розділом I Особливої частини цього Кодексу (злочини проти національної безпеки України); розділом XX Особливої частини цього Кодексу (злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку); статтями 258–258⁵ цього Кодексу (злочини, пов'язані з терористичною діяльністю). Пунітивна компенсація призначається незалежно від наявності матеріальної шкоди та без урахування майнового стану потерпілого.

2. Розмір пунітивної компенсації встановлюється судом у межах від п'ятисот до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з урахуванням: обсягу загрози або завданої шкоди національній безпеці чи обороноздатності держави; обставин (контексту) вчинення правопорушення та особи винного; майнового стану засудженого та його спроможності виконати зобов'язання. У разі вчинення кримінального правопорушення групою осіб, організованою групою або злочинною організацією пунітивна компенсація призначається кожному учаснику індивідуально. Загальний розмір стягнення може бути збільшено до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Кошти, отримані від пунітивної компенсації, зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету України та спрямовуються на: фінансування Державного фонду відновлення України; відшкодування шкоди, завданої потерпілим від злочинів проти миру та безпеки людства,

злочинів проти національної безпеки; злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю; програми реабілітації та соціальної підтримки потерпілих; зміцнення національної безпеки та обороноздатності держави. Порядок розподілу та використання коштів визначається Кабінетом Міністрів України.

4. Призначення пунітивної компенсації не звільняє засудженого від відшкодування шкоди в порядку цивільного судочинства; конфіскації майна як додаткового покарання, передбаченого статтею 59 цього Кодексу; інших заходів кримінально-правового характеру, передбачених цим Кодексом. Розмір пунітивної компенсації не зараховується до суми відшкодування цивільно-правової шкоди.

5. Суд має право звільнити засудженого від сплати пунітивної компенсації або зменшити її розмір у разі його тяжкого матеріального становища або наявності на його утриманні членів сім'ї, які перебувають у скрутному матеріальному становищі.

Таким чином, кримінальне право України отримає інструмент, що поєднує каральну та відновну функції, подібно до доктрини «punitive damages» у США, але вбудовану у публічно-правову систему захисту державності. Це було б адекватною відповіддю на гібридну агресію, де ворог часто рахує втрати у фінансових категоріях.